

Sinif otağında edilən vəsiyyə

Dil anaların laylası ilə doğulur, balar nəsəhəti ilə böyüyür, şairlərin misralarında cilalanır. Ana dili isə bir millətin vicdanı, varlığı, tarixi və gələcəyidir. Mənim üçün doğma dilim həm də bir insanın - Fatma müəllimin səsində yaşayan sonsuz dünyadır. Məktəb illərində sinif otağında oturub ilk dəfə onun səsini eşidəndə ana dilimdəki sehri hiss etdim. O danışanda sanki hər söz qızıl saplarla toxunur, hər cümlə incə naxış kimi könüllərə işlənirdi. "Dil sadəcə sözlərin bir araya gəlməsindən ibarət deyil", - deyirdi Fatma müəllim. "O, millətin qəlbindən süzülüb gələn ən dərin duyğuların aynasıdır".

Doğrudan da dilimizi qorumaq, onu yaşatmaq məhz elə özümüzü yaşatmaq deməkdir. Bir xalq öz dilini unudanda kökündən qopmuş ağac kimi quruyur, külək onu hara gəldi sovrur. Fatma müəllim də bizi buna inandırır. O, hər dərində qəlbimizdə ana dilinə sevgi toxumu əkirdi. Bizə dilimizin qədimliyindən, onun Şah İsmayılın fərmanlarında qürurla boy göstərməsindən, Füzulinin qəlbində eşqə dönməsindən, Vaqifin, Sabirin, Cəlil Məmmədquluzadənin dilində xalqın hayqırtısına çevrilməsindən danışdı. O, bizə təkcə danışmağı, yazmağı yox, həm də oxumağı öyrədirdi. Deyirdi ki, insan doğma dilində kitab oxumasa, o dili həqiqətən duya bilməz. "Siz ana dilinizdə kitab oxuyanda sanki öz kökünüzə qayıdırsınız. Dildəki hər söz, ifadə, bənzətmə sizin ruhunuzun güzgüsüdür. Nizaminin misralarında gəzəndə tarixə səyahət edirsiniz, Məmmədquluzadənin satirasında xalqınızın taleyini görürsünüz, Mirzə Cəlilin üsyanını oxuyanda elə bil ki, öz ürəyiniz hayqırır", - deyirdi həmişə. Bizə öyrədirdi ki, ana dilində oxumaq sadəcə mətnləri anlamaq deyil, ruhun dərin qatlarına enməkdir. Həqiqətən də o dildə ilk dəfə Füzulini oxudum, Sabirin satirasını başa düşdüm, Cavidin romantikasına büründüm. Ən maraqlı günlər isə inşa yazdığımız günlər idi. Fatma müəllim bizə sadəcə mövzu vermirdi, o, bizi düşündürürdü. Deyirdi ki, söz əgər qəlbinizdən süzülməyibse, kağıza yazmağa dəyməz. O, yazmağa məcbur etmirdi, bizdə sözə sevgi yaradırdı. İlk dəfə məni yanına çağıraraq inşamı oxuyanda gözlərində qürur görmüşdüm. Asta səslə demişdi ki, sən yazmalısan. Söz sənin qəlbində yaşayır. Heç vaxt yazmaqdan qorxm. Bəlkə də o gün bu cümləni eşitməsəydim, jurnalist olmağa qərar verməzdim. O, məndə yazmaq istəyini oyatdı. İndi hər dəfə yazı masama oturanda sanki hələ də onun səsini eşidirəm: "Düşün, hiss et, yaz!" Çünki müəllimimdən həm də onu öyrənmişəm ki, doğma dildə yazmaq, oxumaq, danışmaq vərdiş deyil. Bu, kimliyimizi qorumaqdır, dilimizi yaşatmaq həm də tariximizi mühafizə edərək xalqımızın səsini gələcəyə çatdırmaqdır. Yəni mən bu gün anlayıram ki, Fatma müəllimin dediği hər söz, çəkdiyi hər misal, gətirdiyi hər bənzətmə əslində bir vəsiyyə idi - dilimizi unutmayaq, onu sevak və qoruyaq!

Lakin bu da faktdır ki, tarix boyunca bir çox xalq ana dillərini itirmək təhlükəsi ilə üzləşib, bəziləri bu dildə danışmaq hüququndan məhrum edilib. Məhz buna görə də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı olan UNESCO 1999-cu ildə 21 fevralı Beynəlxalq Ana Dili Günü kimi təsis edib. Bu günün yaranma tarixi də faciəli, lakin ibrətamiz bir hadisə ilə bağlıdır. 1952-ci ildə Pakistan hökuməti benqal dilini rəsmi dövlət dili kimi tanımaq qərarına gələndə Banqladeşin (o dövrlük Şərqi Pakistanın) vətəndaşları etiraz etdi. 21 fevralda Dəkkə şəhərində tələbələr ana dillərinin rəsmi status qazanması üçün nümayiş keçirdilər. Təəssüf ki, bu dinc etirazlar qanlı şəkildə yatırıldı və bir neçə tələbə hökumət qüvvələ-

ri tərəfindən qətlə yetirildi. Onların bu fədakarlığı nəticəsində benqal dili sonradan rəsmi status qazandı. Bu hadisə həm də onu göstərdi ki, dil təkcə ünsiyyət vasitəsi deyil, həm də azadlığın, müstəqilliyin və milli kimliyin rəmzidir. Məhz bu səbəbdən 21 fevral tarixi Beynəlxalq Ana Dili Günü elan edildi və o vaxtdan bəri bu gün dünyanın müxtəlif ölkələrində ana dilinin qorunması və inkişafı naminə qeyd olunur. Bu da çox vacibdir. Çünki hazırda dünyada 7 mindən çox dil mövcuddur, lakin onların təxminən yarısı yox olmaq təhlükəsi ilə üz-üzədir. Qloballaşma, kütləvi miqrasiya və bəzi ölkələrdə dominant dillərin üstünlük təşkil etməsi nəticəsində kiçik xalqların dilləri unudulur. Dilin məhvi isə bir mədəniyyətin, düşüncə tərzinin, tarixi yaddaşın silinməsi deməkdir. Əgər bir millət öz dilini qoruyub saxlaya bilmərsə, o, yavaş-yavaş öz kimliyini də itirməyə başlayır. Bu baxımdan, Beynəlxalq Ana Dili Günü bizə dilimizin dəyərini xatırladır və onu qorumağın vacibliyini vurğulayır.

Azərbaycanda da bu gün xüsusi olaraq qeyd edilir. Çünki ana dilimiz tarix boyu müxtəlif çətinliklərdən keçib, təzyiqlərə məruz qalıb. Onun tarixi dörd böyük mərhələyə bölünə bilər. Birincisi, XI-XVIII əsrləri əhatə edən orta əsrlər dövrüdür. Bu dövrdə Azərbaycan dili yazılı ədəbiyyata çevrilməyə başladı. Böyük söz ustaları ana dilimizi poeziyanın incisinə çevirdilər. Xalq arasında isə Azərbaycan dili ünsiyyət vasitəsi kimi geniş yayıldı. İkinci dövr XIX-XX əsrin əvvəlləri hesab oluna bilər. Çar Rusiyasının tərkibində olduğumuz dövrdə Azərbaycan dili dövlət idarəçiliyində və rəsmi sənədlərdə ikinci planda qalmışdı. Buna baxmayaraq, Mirzə Fətəli Axundzadə, Cəlil Məmmədquluzadə, Üzeyir Hacıbəyli və digər maarifçilər milli dilin inkişafına çalışır, teatr, mətbuat və ədəbiyyat vasitəsilə onun istifadəsini genişləndirirdilər. 1918-ci ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra Azərbaycan dili rəsmi dövlət dili elan edildi və təhsil, idarəetmə, mətbuat sahələrində geniş istifadə olunmağa başladı. 1920-1991-ci illər Sovet İttifaqı dövründə isə Azərbaycan dili ikinci plana keçdi. 1937-ci ildə Azərbaycan əlifbası ərəb qrafikasıdan latına, 1940-cı ildən isə kiril qrafikasına dəyişdi. Rus dili dominant mövqedə idi və bir çox sahələrdə Azərbaycan dilinin rolu məhdudlaşdırılmışdı. Buna baxmayaraq, xalqımız dilini qorumağa davam edirdi. Sonuncu mərhələ isə müstəqillik illəri hesab oluna bilər. Azərbaycan dilinin qorunması və inkişafı yolunda ulu öndər Heydər Əliyevin xidmətləri var. Ümummilli lider sovet dövründə Azərbaycan rəhbəri olduğu zaman belə dilimizin dövlət dili statusunun qorunması üçün ciddi addımlar atdı. 1978-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan SSR Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dili olması haqqında müddəanın yer alması məhz onun siyasi iradəsi və qətiyyətinin nəticəsi idi. Bu, o dövr üçün böyük bir nailiyyət idi, çünki Sovet İttifaqında əksər respublikalar üçün belə bir hüquq tanınmırdı. Heydər Əliyev 1993-cü ildə Azərbaycanın dövlət rəhbəri kimi fəaliyyətə başladıqdan sonra da dilimizin inkişafı və qorunması istiqamətində mühüm addımlar atdı. 1995-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin dövlət dili olması rəsmən təsbit olundu. Bundan sonra dövlət qurumlarında, təhsil sisteminə, mətbuatda Azərbaycan dilinin tam hüquqlu şəkildə işlədilməsi üçün qanunlar qəbul edildi. 1996-cı ildə "Dövlət dili haqqında" Qanunun hazırlanması tapşırıldı və 2001-ci ildə Azərbaycan dilinin latın qrafikalı əlifbaya keçidi tam başa çatdırıldı. Bu dəyişiklik dilimizin milli kimliyinin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyırdı. Heydər Əliyev bu barədə deyirdi: "Azərbaycan dili xalqımızın milli sərvətidir və bu sərvəti qorumaq hər bir vətəndaşın borcudur".

Bunların nəticəsində Azərbaycan dili bu gün güclü və inkişaf edən dildir. Lakin qloballaşma, texnologiyaların sürətli inkişafı və xarici dillərin təsiri nəticəsində bəzi problemlərlə də qarşılaşır. Məsələn, ingilis və rus dillərinin geniş yayılması, xüsusilə sosial mediada və gündəlik ün-

siyyətdə Azərbaycan dilinə yad üslub və sözlərin daxil olmasına səbəb olur. Eyni zamanda elmi, texniki və bəzi peşəkar sahələrdə Azərbaycan dilində kifayət qədər resursların olmaması bu sahələrdə rus və ingilis dillərinin üstünlük təşkil etməsinə gətirib çıxarır. Bir başqa problem reklamlarda, televiziya verilişlərində və mətbuatda bəzən Azərbaycan dilinin norma və qaydalarına əməl olunmamasıdır. Bu problemlərin qarşısını almaq üçün Azərbaycan dövləti müxtəlif tədbirlər görür. Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə "Azərbaycan dilinin saflığının qorunması və dövlət dilinin işləkliyinin artırılması haqqında" Dövlət Proqramı qəbul edilib. Sözügedən layihənin məqsədi dilimizin düzgün işlədilməsini təmin etmək, yeni elmi və texniki terminlərin Azərbaycan dilinə uyğunlaşdırılmasını sürətləndirməkdir. Hökumətin atdığı addımlardan əlavə, dilimizin qorunması, inkişaf etdirilərək gələcək nəsillərə ötürülməsi vətəndaşların vəzifəsidir. Odur ki, kitab oxumaq, düzgün danışmaq, ədəbi dildə yazmaq və yeni nəsə ana dilini sevdilərək öyrətmək hər birimizin bu yolda atılmalı olan vacib addımlardır.

Unutmayaq ki, dilimiz günəş kimidir, millətimizi nuruna bələyir. O, dənizə bənzəyir, tariximizin sərvətlərini öz dərinliklərində yaşadır. Ana dilimiz torpaq kimi bizi kökümüze bağlayır. Bunun fonunda Ana Dili Günündə Fatma müəllimin səsi qulağımda səslənir: "Dilinizin qədrini bilin. Ona sahib çıxın, çünki siz onu qorusanız, o da sizi yaşadacaq!".

Jalə QASIMZADƏ,
"Respublika".